

УДК 332.142.2

Вахович І.М. д.е.н., професор

Купира М.І., аспірант

Луцький національний технічний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ДЕПРЕСИВНИЙ РЕГІОН»

У статті розглянуто та проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «депресивний регіон». Узагальнено трактування даної економічної категорії сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами, обґрунтовано визначення сутності депресивного регіону, сформовано вимоги до визначення поняття та ознаки депресивних регіонів.

Ключові слова: депресія, депресивні території, депресивний регіон, диспропорції.

Vakhovych I.M., Kupyra M.I.

SUBSTANTIATION OF ESSENCE ECONOMIC CATEGORIES OF «DEPRESSED REGION»

The scientific approaches to the definition of «depressed region» are discussed and analyzed in the article. It is generalized the interpretation of this economic category by modern domestic and foreign economists, besides it is determined the essence of depressed regions, and it is formed requirements to the definition and characteristics of depressed regions. Today ill-considered economic policy contains not only threats affecting the overall macroeconomic situation but increases inter-regional disparities and destabilizes the development of the region. The current situation leads to depressed areas which are characterized by low competitiveness, investment and innovative activity, and consequently high levels of unemployment, poverty and subsidization.

The studying of the historical development of scientific approaches to the disclosure of the essence «depressed region» showed that there is no single definition of this category, as each of scholars considers its particular aspect of this issue, and their synthesis creates a modern vision of the economic implications of the concept, in-depth development of which continues. Note that as depressive region we will consider a region that cannot overcome domestic development challenges without government support. We consider that in time of economic and financial crisis almost all regions of Ukraine where the rate of production decline, deterioration of living standards, the environment, unemployment, higher than the national average are under these criteria. The extent of such excess (the degree of depression) is a measure of severity of the problem and determines the priority of its solution.

Therefore, researches should eliminate ambiguity interpretation of the category of depressed regions and define objective criteria for analyzing of depressed area that will make it possible not only to legislate this term but also put it into practice and develop mechanisms to overcome the uneven socio-economic development of Ukraine.

Key words: depression, the depressed territories, depressed region, disparities.

Вахович І.М., Купира М.І.

ОБОСНОВАНИЕ СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ «ДЕПРЕССИВНЫЙ РЕГИОН»

В статье рассмотрено и проанализировано научные подходы к определению понятия «депрессивный регион». Обобщено трактование данной экономической категории современными отечественными и зарубежными учеными-экономистами, обосновано определение сущности депрессивного региона, сформировано требования к определению понятия и признаки депрессивных регионов.

Ключевые слова: депрессия, депрессивные территории, депрессивный регион, диспропорции.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні невиважена економічна політика держави не лише містить загрози, що впливають на загальну макроекономічну ситуацію, а й посилює міжрегіональні диспропорції та дестабілізує розвиток окремого регіону. Сформована ситуація призводить до появи депресивних територій, що характеризуються низькою конкурентоспроможністю, інвестиційно-інноваційною активністю, і як наслідок високим рівнем безробіття, бідністю та дотаційністю. Проблематика процесів виникнення, продовження та припинення територіальних депресій, підвищення соціально-економічного розвитку є однією з найактуальніших в економіці. Тому важливість трактування економічної категорії «депресивний регіон» обумовлюється як теоретичними, так і прикладними аспектами вирішення цієї проблеми, що потребує подальшого дослідження теоретичних основ її сутності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженнями проблем виникнення, шляхів подолання депресивності регіонів та розробкою напрямів державного регулювання цих процесів займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких найбільшою обґрунтованістю відрізняються наукові праці Барановського М.О. [1], Забарної Е.М. [2], Заставного Ф.Д. [3], Жук М.В. [4], Качана Є.П. [5], Новикової А.М. [6], Петренко К.В. [7], Плотницької С.І. [8], Свинаренко Т.І. [9], Шевчук Я.В. [10] та інші. Загалом, дослідження сутності

депресивного регіону акумулює в собі низку різних трактувань даної економічної категорії, що нині не мають єдиного бачення та потребують детального вивчення.

Цілі статті. Основне завданням статті полягає у проведенні дослідження обґрунтування сутності поняття «депресивний регіон» з метою узагальнення існуючих визначень та подання власного бачення даної категорії в сучасних умовах посилення регіональних нерівностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Так, в Україні термін «депресивні регіони» як категорія наукового пошуку та об’єкт регіональної політики, набув поширення лише в середині 90-х рр. ХХ ст. Наукові дискусії, що останнім часом точаться довкола проблематики депресивності регіонів, засвідчили різноманітні точки зору, пов’язані, насамперед, із різним тлумаченням її основних термінів і понять. У зв’язку з цим ще не вироблено однозначного трактування даної категорії, а понятійно-термінологічна система потребує подальших наукових уточнень і корегувань [8, с. 196].

Ще на поч. ХVІІІ ст. класики економічної теорії трактували депресію як завершальний етап кризових явищ, що характеризується «пригніченим» станом виробництва та високим рівнем безробіття. Депресія обов’язково передбачає наявність попередніх («криза») і наступних («реcesія», «бум») фаз економічного циклу [18, с. 5]. Таким чином, територія може визнаватися депресивною, якщо в попередніх періодах рівень економічного розвитку в результаті зміни ринкової кон’юнктури був частково чи повністю втрачений.

Однак у європейській практиці з 30-х років ХХ ст. науковою категорією дослідження стає поняття «депресивна територія». Також використовують «відстала територія», «слаборозвинена територія», «кризовий регіон», «інфарктний регіон». Чітких розмежувань між даними термінами немає, адже одні дослідники стверджують що це синоніми, інші шукають відмінності між ними та подають власні трактування кожного з цих понять.

Зокрема, в зарубіжній регіоналістиці поняття «депресивний регіон» вперше застосовано у 1929 році, під час великої економічної кризи у Великобританії. При цьому, депресивними вважалися райони з найвищим рівнем безробіття.

В Німеччині, поряд з терміном «депресивний регіон» почали застосовувати термін «район бід», а у 1964 році з'явилося таке поняття, як «проблемний район». Пізніше – «економічно відсталий регіон», «кризовий регіон». Кожний з цих термінів мав додаткове смислове навантаження [2, с. 199].

Варто відмітити, що у зарубіжній науковій літературі, вживається термін «distressed areas», що перекладається як «території в занепаді». Ці території, на думку експертів, потерпають від таких негараздів як застарілі, малоприсадибні для використання житлові фонди та інфраструктура, занедбані індустриальні майданчики, екологічні проблеми (старіння населення, бідність, низькі стандарти стану здоров'я) [11].

Зазначимо, що у європейській регіоналістиці загальноприйнятим та вживаним є поняття «проблемний регіон». Це регіон, який не в змозі самостійно вирішувати свої економічні, соціальні, демографічні проблеми (спад промислового і сільськогосподарського виробництва, високий рівень кількості населення, що перебуває за межею бідності, безробіття), реалізувати свій потенціал, та потребують підтримки з боку держави.

Тому у 90-х роках ХХ ст. вітчизняні дослідники розглядали стан усієї національної економіки як депресивний, за винятком окремих локальних економічно-розвинутих точок – найважливіших центрів соціально-економічного розвитку (індустріальних центрів, великих міст, окремих промислових центрів) [2, с. 199].

У законі України [12] «Про стимулювання розвитку регіонів» зазначається, що депресивна територія – це регіон чи його частина, рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними цим законом, є найнижчим серед територій відповідного типу. У статті 9 цього документа розписано, що депресивними можуть бути регіони, промислові, сільськогосподарські райони, а також міста обласного підпорядкування.

Відмітимо, що депресивність регіону в першу чергу є категорією соціальною, адже економіка виступає обслуговуючим фактором для людини. Території надається статус депресивної з метою створення правових, економічних та організаційних засад для вживання державними органами та органами місцевого

самоврядування особливих заходів для стимулювання розвитку таких територій [2, с. 200].

Депресивною або слаборозвиненою є територія, соціально-економічні показники якої є нижчими за середні показники по країні. Такими показниками виступають: темпи спаду виробництва у розрахунку на одного мешканця, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпеченість населення соціальними послугами, ступінь дотаційності місцевого бюджету Богорад О.Д., Тевелев О.М. [13, с 53] стверджують, що це регіони, які у минулому були розвинутими і за виробництвом деяких видів продуктів посідали провідні місця в країні.

Так, на сучасному етапі господарювання поняття «депресивний регіон» також розглядається в різних значеннях. Результати дослідження наукових підходів до трактування сутності економічної категорії систематизовано нижче (табл.1)

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «депресивний регіон»

Автор	Визначення сутності поняття «депресивний регіон»
Барановський М.О. [14, с. 152]	Депресивні регіони – це регіони циклічної депресії, яка виникає внаслідок економічних циклів, а негативна динаміка їх соціально-економічного розвитку характеризується такими параметрами як: системність, тривалість, комплексність, гострота, масштабність, динамічність.
Зінь Е.Є. [15, с. 511]	Депресивна територія – регіон чи його частина (район, місто обласного значення), рівень розвитку якого є нижчим серед територій відповідного типу.
Качан Є.П. [5, с. 114]	Депресивний регіон – територія історично відома та знаходиться у стані соціально-економічного занепаду, тому і виникає потреба її оновлення – створення нових видів виробництва, реконструкція старих, розвиток інфраструктури.
Гончаренко М.В. [16]	Депресивні регіони – визначена стадія розвитку регіонів, коли на конкретній території складається ситуація, яка (порівняно з попереднім періодом) характеризується різким спадом виробництва, зростанням безробіття, зниженням рівня життя населення і при якій регіон втрачає інвестиційну привабливість.
Жук М.В. [4, с. 283]	Депресивний регіон – компактне утворення (населений пункт чи їх сукупність), в межах якого темпи спаду виробництва у розрахунку на одного мешканця, середньомісячні доходи працюючих, рівень безробіття, забезпечення населення соціальними послугами, ступінь ротаційності місцевого бюджету та інші соціально-економічні індикатори значно

	поступаються середнім загальнодержавним.
Майборода Г.М. [11]	Депресивні регіони – характеризуються низькими показниками соціально-економічного розвитку, негативною їх динамікою, недосконалою структурою економіки, низькою інвестиційною діяльністю, рівнем життя населення і неспроможністю забезпечити самовідтворення.
Новикова А.М. [6, с. 115]	Депресивний регіон – промислово розвинута територія, кризовий стан якої є виявом структурної кризи економіки та нерівномірності розвитку промислового виробництва за галузями та регіонами (монофункціональні малі міста та промислові вузли, де зосереджені підприємства ВПК, гірничодобувної, вугільної та хімічної промисловості, машинобудування).
Хвесик М.А., Горбач Л.М., Вишневецька Н.В., Хвесик Ю.М. [17, с. 21]	Депресивні регіони – це такі просторово-локальні утворення, у яких через економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші причини перестають діяти стимули саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації

Дослідження історичного розвитку наукових підходів до обґрунтування сутності «депресивний регіон» показало, що нині відсутнє єдине визначення даної категорії, оскільки кожен з науковців розглядає певний важливий аспект даного питання, а їх узагальнення формує сучасне бачення економічної суті поняття, поглиблені розробки яких тривають.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сформувати вимоги до визначення поняття депресивний регіон, тобто: категорія повинна пов’язуватися з рівнем регіонального управління, характеризувати глибинні причини депресії, відокремлювати внутрішні і зовнішні чинники регіональної депресії та відображати системний ефект регіональної депресії як явища. Узагальнення підходів дало можливість виділити ознаки депресивних регіонів: скорочення або призупинення зростання обсягів валового регіонального продукту, відсутність розширеного відтворення ресурсів, високий рівень безробіття, низький рівень доходів населення, зниження конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості території.

Тому, під депресивним регіоном будемо розглядати регіон, який не може без державної підтримки подолати внутрішні проблеми розвитку. Вважаємо, що в умовах економічної та фінансової криз під названі критерії підпадають практично всі регіони України, в яких темпи спаду виробництва, погіршення

рівня життя, екології, безробіття, вищі за середні показники по країні. Ступінь же такого перевищення (ступінь депресивності) є показником гостроти проблеми і визначає пріоритет її вирішення.

Висновки. Результати дослідження показали, що поняття депресивний регіон не можна віднести до класичних визначень економічної теорії. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів також немає єдності думок щодо визначення цієї категорії. Більше того, низка економістів заперечують власне доцільність використання наведеного терміна. Така позиція пояснюється, по-перше, його складністю і суперечливістю, по друге, можливістю виникнення нерозв'язних проблем при використанні цього поняття в бюджетній практиці.

В умовах, коли регіони набувають ознак депресивності, на державному рівні варто переходити до активної регіональної політики, яка є першочерговим завданням для центральних і регіональних органів влади, що буде реалізовуватись у виданні указів і постанов про основи державної регіональної політики, розробленні прогнозів і програм соціально-економічного розвитку регіонів, законодавства про місцеве самоврядування, питання щодо самодостатності місцевих бюджетів, структурного вирівнювання регіональних економік, забезпечення соціальних гарантій населення та спробах реалізації власне регіональних концепцій ринкових реформ.

Тому, наукові дослідження повинні усунути неоднозначність трактування категорії *депресивний регіон* і визначити об'єктивні критерії для аналізу депресивної території, що зробить можливим не тільки законодавчо закріпити цей термін, а й ввести його в практику та розробити механізми подолання нерівномірного соціально-економічного розвитку регіонів України.

1. Барановський М.О. Концепції регіональної депресивності: історія, еволюція, сучасні імперативи / М.О. Барановський // Український географічний журнал. – Київ: Інститут географії НАН України, 2010. – №1 (69). – С. 31–36.

2. Забарна Е.М. Дослідження сутності дефініції «депресивна територія» / Е.М. Забарна // Економіка: реалії часу. – №3-4(4-5). – 2012. – С. 197–202.

3. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічні, екологічні, демографічні) / Ф.Д. Заставний. – Львів, 2006. – 348 с.

4. Жук М.В. Регіональна економіка: Підручник. – К.: «Академія», 2008. – 415 с.
5. Качан Є.П. Регіональна економіка: Підручник. – К.: Знання, 2011. – 670 с. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1586032738561/rps/problemi_regioni_tipologiya.
6. Новикова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України / А. М. Новикова // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3 – 4. – С. 115.
7. Петренко К.В. Депресивний регіон у контексті державної регіональної політики / К.В. Петренко // Формування ринкових відносин в Україні. – Київ, 2011. – № 7(122). – С. 179-182.
8. Плотницька С.І. Проблеми ідентифікації депресивних територій України / С.І. Плотницька // Вісник Запорізького національного університету. – №4 (16). – 2012. – С. 195–200.
9. Свиначенко Т.І. Депресивні регіони України: проблеми та напрями вдосконалення фінансового забезпечення / Т.І. Свиначенко // Зб. тез доп. XX Міжнародної науково-практичної конференції «Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності». – 23-24 листопада. – Львів: ЛСФ, 2012. Ч.1. – 136 с.
10. Шевчук Я.В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії визначення та напрями санації / Я. В. Шевчук // Серія «Проблеми регіонального розвитку». – Львів, 2008. – 133 с.
11. Майборода Г.М. Депресивні регіони: сутність поняття, види / Г.М. Майборода // Суспільна географія України та світу. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/772-depresivni-regioni-sutnist-ponyattya-vidi>.
12. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». – №280-IV від 08.09.2005р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
13. Богорад О.Д. Регіональна економіка: словник-довідник / О. Д. Богорад, О.М. Тевелєв, В.М. Падалка, М. В. Підмогильний. - К.: НДІСЕП, 2004. – 421 с.
14. Пашкевич М.С. Наукові засади регулювання регіональної економіки: монографія / М.С. Пашкевич. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 790 с.
15. Зінь Е.А. Регіональна економіка: Підручник. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 528 с.
16. Гончаренко М.В., Бюджетне регулювання розвитку депресивних регіонів. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/2/02.pdf>.
17. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Вишневецька Н.В., Хвесик Ю.М. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.
18. Іорданов А.Є. Класифікація територій в контексті державного стимулювання регіонального розвитку. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/14.pdf>.